

ANAYASA MAHKEMESİ BİREYSEL BAŞVURU KARARLARININ BAĞLAYICILIĞI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

AN EVALUATION ON THE BINDING NATURE OF INDIVIDUAL APPLICATION DECISIONS OF THE CONSTITUTIONAL COURT

Turgut Baymuş¹, Eray Acar²

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, turgutbaymus01@gmail.com, Orcid: 0000-0006-1790-9503

² Doç. Dr. Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, İİBF, Kamu Yönetimi Bölümü, eray.acar@dpu.edu.tr, Orcid:0000-0002-5375-7555

MAKALE BİLGİSİ

Anahtar Kelimeler

Anayasa, Anayasa Mahkemesi Kararları, Bireysel Başvuru, Bağlayıcılık.

Jel Kodları:

K33, K38, K39

Makale Geçmişi:

Geliş Tarihi: 22 Mayıs 2023

Kabul Tarihi: 15 Haziran 2023

ARTICLE INFO

Keywords

Constitution, Constitutional Court Decisions, Individual Application, Binding.

Jel Codes:

K33, K38, K39

Article History:

Received: 22 May 2023

Accepted: 15 June 2023

ÖZET

Türkiye’de 12 Eylül 2010 tarihinde yapılan halkoylaması ile kabul edilen ve 23 Eylül 2012 tarihinden sonra fiilen uygulanmaya başlayan bireysel başvuru mekanizması ile kişilerin temel hak ve özgürlüklerinin korunmasında ikincil nitelikli bir koruma mekanizması getirilmiştir. Bireysel başvuru mekanizmasının, Anayasanın üstünlüğü ilkesini güçlendiren bir yönü de bulunmaktadır. Bu mekanizma sayesinde, Anayasanın sadece bireyler açısından değil, kamu erkleri tarafından da bağlayıcılığı Anayasa Mahkemesi aracılığıyla somutlaştırılmakta, böylece bireylerin hukuk devletine olan güveni inancı artmaktadır. Ancak günümüze kadar geçen süreçte Anayasa Mahkemesince verilmiş bireysel başvurulara yönelik özellikle esasa ilişkin kararlarda, idarece kararların bazı durumlarda herhangi bir sebeple ya kısmen ya da tümüyle uygulanmadığı görülmektedir. Bu çalışmada; ilgili literatür ve anayasa mahkemesinin içtihatlarından yararlanılmak suretiyle, Anayasa mahkemesinin bireysel başvurulara ilişkin kararlarının bağlayıcılığı üzerine bir değerlendirme yapılmaya çalışılmıştır.

ABSTRACT

With the individual application mechanism, which was accepted by the referendum held on 12 September 2010 in Türkiye and started to be implemented after 23 September 2012, a secondary protection mechanism was introduced in the protection of the fundamental rights and freedoms of individuals. The individual application mechanism also has an aspect that strengthens the principle of supremacy of the Constitution. Thanks to this mechanism, the bindingness of the Constitution not only for individuals but also by public authorities is embodied through the Constitutional Court, thus increasing the belief of individuals in the state of law. However, it has been observed that the decisions of the administration, especially on the merits, regarding the individual applications given by the Constitutional Court in the period until today, have not been implemented partially or completely for any reason in some cases. In this study; By making use of the relevant literature and the jurisprudence of the Constitutional Court, an evaluation has been made on the bindingness of the decisions of the Constitutional Court on individual applications.

Atf vermek için / To cite: Baymuş, T. ve Acar, E. (2023). Anayasa mahkemesi bireysel başvuru kararlarının bağlayıcılığı üzerine bir değerlendirme. *Dumlupınar Üniversitesi İİBF Dergisi*, 11, 119-128 DOI: 10.58627/dpuiibf.1300347

İnsanlık tarihinde, uzun süren mücadeleler sonucunda, her insanın; hiçbir ayırım gözetilmeksizin, sadece insan olması nedeniyle birtakım haklara sahip oldukları kabul edilmiştir. İnsan hakları olarak tanımlanan bu hakların, devletlerin güvencesi altında olması demokratik toplumun vazgeçilmez bir gerekliliğidir. Devletlerin sadece anayasal metinlerde temel hak ve hürriyetleri tanıması veya AİHS gibi uluslararası sözleşmelerle bu hakları tanımaları yeterli değildir. Devletlerin bu hakları tanımaları kadar, bu haklara sahip çıkmaları ve oluşabilecek ihlallere karşı bireyleri korumaları da gerekmektedir. İşte bu düşüncenin bir ürünü olarak bireysel başvuru mekanizması ortaya çıkmıştır.

2010 yılındaki anayasa reformuna kadar, özellikle 1982 Anayasası döneminde, yüksek mahkemenin kararlarına baktığımızda, Anayasa Mahkemesi'nin partilerin kapatılması, soyut normatif düzenleme ve diğer hukuki konulardaki uyuşmazlıklarda daha aktif olduğu görülüyordu. Temel hak ve özgürlüklerle ilgili mahkemeler, bölge mahkemesi ile iletişim ihtiyacının şimdiye kadar göz ardı edildiğini göstermektedir. Anayasa ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kapsamındaki eşitlik ve adil yargılanma gibi temel hak ve özgürlüklerin ihlalleri, Anayasa Mahkemesi'ne vaka bazında başvurulmaktadır.

Anayasamızın 5. maddesi gereğince devletin temel görevlerinden bir tanesi, bireylerin temel hak ve hürriyetlerini kullanmasına engel olan durumları ortadan kaldırmaktır. İşte temel hak ve hürriyetlere en üst düzeyde koruma öngören bireysel başvuru mekanizmasının da Anayasa'nın 5. maddesinin öngördüğü ilkelerin güçlendirilmesine imkan sağlayacağı söylenebilir (Aydın, 2011:122).

Özel başvuru usullerinde Anayasa Mahkemesi kararları ve alt mahkemelerin bu kararların sonuç ve içeriklerini kendi kararlarına doğrudan veya dolaylı olarak itiraz etmeleri o sistemin en önemli hususlarıdır (Göztepe Çelebi, s. 94). Nitekim "Yargıtay kararının özü, ilk derece mahkemesinin kararının ne anlama geldiğidir" (Peltason, 1961, Aktaran: Heun, 2012:213). Bu durum, derece mahkemeleri ile Anayasa Mahkemesi arasında bir agresyon halinde olagelmıştır. Bu çalışmanın temel amacı; bireysel başvurularda Anayasa mahkemesi tarafından verilen esasa ilişkin kararların bağlayıcılığı konusundaki tartışmalara literatür taraması ve örnek kararlar üzerinden açıklık kazandırılması yoluyla katkıda bulunmaktır.

1. ANAYASA MAHKEMESİ KARARLARININ NİTELİKLERİ

1982 Anayasasının 153.maddesi Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi kararlarının önemine ve hukuki sonuçlarına ilişkin çok net hükümler içermektedir. Bu madde de:

"Anayasa Mahkemesinin kararları kesindir. İptal kararları gerekçesi yazılmadan açıklanamaz. Anayasa Mahkemesi bir kanun veya Cumhurbaşkanlığı kararnamesinin tamamını veya bir hükmünü iptal ederken, kanun koyucu gibi hareketle, yeni bir uygulamaya yol açacak biçimde hüküm tesis edemez.

Kanun, Cumhurbaşkanlığı kararnamesi veya Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü ya da bunların hükümleri, iptal kararlarının Resmî Gazetede yayımlandığı tarihte yürürlükten kalkar. Gereken hallerde Anayasa Mahkemesi iptal hükmünün yürürlüğe gireceği tarihi ayrıca kararlaştırabilir. Bu tarih, kararın Resmî Gazetede yayımlandığı günden başlayarak bir yılı geçemez. İptal kararının yürürlüğe girişinin ertelendiği durumlarda, Türkiye Büyük Millet Meclisi, iptal kararının ortaya çıkardığı hukuki boşluğu dolduracak kanun (...)³⁾ teklifini öncelikle görüşüp karara bağlar.³⁾

İptal kararları geriye yürümez.

Anayasa Mahkemesi kararları Resmî Gazetede hemen yayımlanır ve yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını, gerçek ve tüzelkişileri bağlar."

şeklinde oldukça net ifadeler ile anayasa mahkemesinin kararlarının özellikleri ve bağlayıcılığı ifade edilmiştir.

Ayrıca, 30 Mart 2011 tarihinde kabul edilen 6216 kanun numaralı "Anayasa Mahkemesi'nin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'un 66'ncı maddesi de anayasaya paralel şekilde kararların niteliklerini hüküm altına almıştır.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 1996/56 esas sayılı 24 Haziran 1997 karar günlü 153'üncü maddesi son derece açıktır. Maddenin metninde geçen

"Anayasa Mahkemesi kararları Resmî Gazetede hemen yayımlanır ve yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını, gerçek ve tüzelkişileri bağlar."

çalışma konumuzun temelini oluşturacak olan ana kaynağımızdır ve ilerleyen kısımlarda detaylıca incelenecektir.

1.1.Kararların Kesin Olması

Anayasamızın 153'üncü maddesinin hemen ilk cümlesine baktığımızda açıkça söylenebilir ki Anayasa Mahkemesi Kararları kesindir. Bu kesinlik konusunu hukuki olarak daha doğru anlayabilmek adına doktrinde tartışılan hukuki kararların şekli ve maddi olarak kesinliği konusunu açmak gerekmektedir. Aşağıda ifade edeceğimiz sebeplerle açıkça söyleyebiliriz ki kararların

kesinliğinden kasıt şekli manada kesin hüküm olmasıdır. Anayasa Mahkemesi'nin kararının esas itibarıyla kesin olup olmadığı kesin olarak söylenemez.

1.1.1. Şekli Manada Kesin Hüküm Olması

Usul hukukunda şekil kesinliği, mahkeme kararı verildikten veya belirli bir süre geçtikten sonra mahkeme kararına karşı olağan kanun yollarına başvurulamamasıdır (Kuru, 2019:5-6). Ayrıca, tespit şekli, öngörülen kanun yolları tüketildiğinde kesinleşecektir. Böyle bir organın kurulmasındaki amaç, uyuşmazlıkların kısa sürede çözüme kavuşturulmasını sağlamak, davaların öngörülemez sonuçlarla devam etmesini önlemek ve nihayetinde mahkeme kararlarına temyiz edilemeyecek şekilde kesin bir nitelik kazandırmaktır (Arslan,1988: 723-724).

Bu kısımda Anayasa Mahkemesi kararına mensup anayasa hükmüne bakacak olursak, kararın o noktada kesinleştiğini görebiliriz. Bunun nedeni, itiraz, temyiz ve karar düzeltme organları gibi olağan kanun yollarının şu anda anayasa yargılarında mümkün olmamasıdır (Gözler, 2019:1182). Bu, Anayasa Mahkemesi'nin bireysel başvuruların yargısal denetimi ve değerlendirilmesi konusunda tek yetkili merci olarak "ilk mahkeme", onun dışında başka organ bulunmadığı için "son mahkeme" olduğunu göstermektedir (Çorum, 2020).

1.1.2. Maddi Manada Kesin Hüküm Olması

Usul hukukunda maddi manada kesinlik, verilen kararın bağlayıcı olması ve daha sonra açılan davalar üzerinde nihai karar verme yetkisine sahip olması, dolayısıyla aynı tarafın önceki nihai kararı olması, yani başarısızlığa neden olan aynı konunun mahkemeye taşınamayacağı anlamına gelir. Daha önce olduğu gibi aynı nedenlere bağlıdır (Gözler, 2019:1183).

Anayasa yargısında ise, iptal isteminin reddine esas hükmün süresiz olarak mahkemeye ulaşmasını engellemek gibi, hukuken bağlayıcı bir yasal yetkinin koşulsuz tanınmasıyla Anayasa Mahkemesine istikrar sağlanması bu duruma bir örnek teşkil eder. Anayasa Mahkemesi'nin vermiş olduğu kararlara, bazı durumlarda bu manada kesin hüküm gücü verilmemiştir. Anayasa'nın 152 numaralı maddesinde

"Anayasa Mahkemesi'nin işin esasına girerek verdiği ret kararının Resmî Gazete'de yayımlanmasından sonra on yıl geçmedikçe aynı kanun hükmünün Anayasaya aykırılığı iddiasıyla tekrar başvuruda bulunulamaz."

hükmü bulunmaktadır. Bu hüküm, belirli bir yargısal denetim sonucunda mahkeme kararlarına atıfta bulunmakla birlikte, Anayasa Mahkemesi kararlarının nihai yargı yetkisine bir istisna teşkil etmektedir. Belirli bir düzenleyici incelemeye dayanılarak verilen karar kesinleşse bile, ilgili yasal hükümlerin Anayasa'ya aykırı olduğu gerekçesiyle 10 yıl sonra yeniden Anayasa Mahkemesi'ne götürülebilir.

Sonuç olarak Anayasa Mahkemesi kararlarının şekli manada kesinliği kolaylıkla ileri sürülebilmektedir. Buna karşın özellikle ret kararları söz konusu olduğunda maddi manada mutlak bir surette kesinlikten bahsetmemiz imkân dâhilinde olmayacaktır. Bireysel başvuru kararlarına dönüş: Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesinin bireysel başvuru kararları, Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesinin diğer kararları gibi kesindir ve esas ve şekil bakımından genel olarak bağlayıcıdır. Kararların münferit ihlal iddialarını içermesi veya öznel olması, bu kararların hukuk sistemi üzerinde nesnel bir etkisinin olmadığı anlamına gelmemelidir.

1.2.Kararları Gerekçelendirme Yükümlülüğü

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın Üçüncü Bölümü olan Yargı kısmında bulunan madde 141'de, yargı organlarının kararlarının gerekçeli yazılması gerektiği ve Anayasa Mahkemesi ile diğer tüm istinaf ve alt mahkemelerin kararlarında da aynı kurala uyma (gerekçe bulundurma) zorunluluğu vardır. Bu kural keyfi nitelikte olmayıp, özellikle Anayasa Mahkemesi için zorunlu tutulmuştur (Tören Yücel, 2003:19).

Sonuç olarak söylemek gerekirse hukukumuzda, anayasada ve kanunlarda açıkça mahkeme kararlarının gerekçeli olma zorunluluğu düzenlenmiştir. Bu durum hukuk devletinin mutlak bir gereğidir. Nitekim Anayasa'nın 90. maddesi ile ulusal hukuka aktarılan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, adil yargılanma ilkesi çerçevesinde mahkemelerin gerekçe gösterme görevini düzenlemektedir. Gereksiz verilen bir karar bu manada adil yargılanma hakkını zedeleyecek ve temel hak ve özgürlüklere aykırı bir durum meydana gelecektir.

1.3.Kararların Geriye Yürümezliği

İdare mahkemesinde verilen iptal kararlarının genel olarak hukuki sonuçları olduğu ve geçerli olduğu kabul edilmekle birlikte, idari işlemin yapıldığı andan itibaren, kural olarak veya ilke olarak, Anayasa Mahkemesi iptalin geriye dönük etkisinin bulunmadığını kabul etmiştir. Anayasa Mahkemesi'nin vermiş olduğu kararların, geçmişte etkilemediği tespit edildiği andan itibaren hukuki sonuçlarının doğmaya başlayacağı kabul edilmiştir. Bu durum anayasamızda da "*İptal kararları geriye yürümez*" şeklinde hüküm altına alınmıştır.

1.4.Kararların Bağlayıcı Olması

Türkiye Cumhuriyeti 1982 Anayasası'nın madde 153 gereğince;

"Anayasa Mahkemesi kararları, ..., yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını, gerçek ve tüzel kişileri bağlar."

Bu konu 6216 sayılı Anayasa Mahkemelerinin Kuruluş ve Usulleri Hakkında Kanun ile de düzenlenmiştir. Bu kanuna göre;

“Mahkeme kararları Devletin yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını, gerçek ve tüzel kişileri bağlar.” (6216 sayılı Kanun, m. 66/1)

Bu hükümlerden de anlaşılacağı gibi, kararların hukuken bağlayıcı olması için Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi'nin kararları gereklidir. Kararların bu özelliği soyut ve somut norm mülahazalarında kendini göstermesi bir yana, soyut veya somut norm mülahazaları sonunda verilen bozma kararları normu engellemektedir, dolayısıyla herkesi bağlayıcı niteliktedir. Diğer bir deyişle, bir mahkemenin soyut ve somut normları dikkate alarak verdiği hükümsüzlük kararı, *erga-omnes* etkisine sahip bir karardır. Öte yandan, her bir bireysel başvuru sonucunda verilen kararlar yalnızca başvuru sahibini ve ilgili tarafları bağlayıcı niteliktedir. Diğer bir deyişle, olay bazında alınan herhangi bir karar o olayla sınırlıdır ve yalnızca tarafları (*inter partes*)¹ bağlayıcıdır (Çorum, 2020: 43. Hamdemir, 2013:29).

Anayasa Mahkemesi kararının bağlayıcılığı sadece o madde için mi geçerli yoksa bir dayanak mı içermesi gerekiyor? 1982 anayasası bu konuda yaptığı düzenleme ile devletin tüm erklerinin anayasa mahkemesi kararları ile bağlı olduğunu açıkça belirtmiştir. Bu durumun doğal eklentik sonucu olarak özellikle parlamentonun, yüksek mahkemenin iptal kararlarının içerdiği konulara ilişkin bu kararı etkisiz hale getirmeye yönelik yasal düzenleme yapmaması gerektiğini, hatta yüksek mahkeme kararlarının sadece sonuçlarını değil, karara gerekçe teşkil eden ve açıklanan hususların da parlamento tarafından yapılacak hukuki düzenlemeler de dikkate alınarak, aykırılık ya da kararı etkisiz hale getirerek işlevselliğini kaybettirecek düzenleme yapılmasını yasaklamıştır.

1982 anayasasının yaptığı düzenlemeden de anlaşılacağı üzere, Anayasa Mahkemesi kararının sadece hükümleri değil, özellikle yasa koyucular için gerekçeler bağlayıcı olabilir. Bu duruma bireysel başvuru kararları açısından bakıldığında, bireysel başvuruların bağlayıcılığının sadece karar hükmü ile sınırlı olduğu söylenebilir. Ancak gerekçe teşkil eden hukuki mütalaalar genel nitelikte olup, bu nedenle herhangi bir özel davanın konusu ile sınırlı olmayıp, uygulamada benzer durumlara hukuk kaynağı olarak uygulanabilmektedir. Diğer bir deyişle, Anayasa Mahkemesinin bir genel mahkeme kararının anayasaya aykırı olup olmadığı konusundaki görüşü, sadece kararın görüldüğü mahkemeyi değil, diğer mahkemeleri de bağlayan bir hukuk doktrini oluşturmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, Anayasa Mahkemesinin uygulama kararlarının bireysel gerekçelerinin benzer davalarda diğer mahkemeler için bağlayıcı içtihat teşkil ettiği söylenebilir (Özbeç, 2013:340-345).

2. ANAYASA MAHKEMESİ'NE BİREYSEL MÜRACAAT BAŞVURU YOLU

Türkiye Cumhuriyeti, 1954 yılında Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne katıldı. 1987'de Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne özel bir müracaatta bulundu ve 1990'da zorunlu yargı yetkisi verdi. 2004 yılında yapılan bir anayasa değişikliği ile başta Türkiye'nin taraf olduğu Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi başta olmak üzere temel hak ve özgürlüklere ilişkin uluslararası anlaşmalara öncelik verildi. Temel hakların “evrensel standardı” ile ilgili son değişiklik zinciri, 2010 anayasa değişikliklerinin ardından Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuruların açılmasıdır.

23 Eylül 2012'den bu yana, resmi kurum yetkisi kullanıcıları ve kuruluşlar tarafından hukuka aykırılık iddiasıyla bireysel başvurular yapılarak anayasa mahkemesi incelemesi başlatılacaktır. Bu nedenle, 23 Eylül 2012 tarihinden itibaren herkes, Anayasa ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ile güvence altına alınan temel hak ve özgürlüklerden birinin alenen şiddet yoluyla ihlali nedeniyle Anayasa Mahkemesi'ne şikayette bulunabilir hale gelmiştir.

Yukarıda verilen alıntıda Anayasa Mahkemesi'nin bireysel başvuru hakkının bireylere tanındığı süreç kısaca anlatılmıştır. Görülmektedir ki, bireysel başvurunun hazırlık aşaması kabul ediliş tarihinden önceki dönemlere uzanmaktadır. Yani bireylerin normlar hiyerarşisinde en üst statüde yer alan anayasal haklarını araması gerekliliği ve bunun eksikliği daha önceleri düşünülmüş ve tartışılmıştır. Çalışma ve düzenlemeler sair sebeplerden dolayı ancak 23 Eylül 2012 tarihinde bitirilebilmiştir. Kuşku yoktur ki bu gerekliliğin ivedi olduğunu hatırlatan en dikkate değer itici faktör Türkiye Cumhuriyeti'nin 4 Kasım 1950'de imzalamış olduğu Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'dir. Zira mezkûr sözleşme kapsamında bireylerin ihlal edilmiş hakları Anayasa Mahkemesi'nce denetim yolu açılarak yukarıda verilen tarihteki düzenlemeyle bir kez daha teminat altına alınmıştır. Yani bireyler, Anayasa Mahkemesi'nde idarenin ihlal ettiği temel hak ve özgürlüklerini aramak ve zararlarını karşılamak üzere idareyi anayasaya aykırı işlemleri sebebiyle dava edebilmektedir. Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi'ne ayrı bir şikayette bulunabilmek için ihlal edildiği iddia edilen hak ve özgürlüklerin, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda bir vatandaşlık hakkı olduğu, ayrıca Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi gereği özgürlüğünde hassas noktadır ve Ek Protokol tarafından korunması gerekmektedir.

¹ Sübjektif (inter-partes) etki, Anayasa Mahkemesi'nin bireysel başvuruyu inceleme kararı ve ihlal gerekçesinin başvuru ve ihlale neden olan makam için bağlayıcı olmasıdır. Nesnel etki (erga-omnes), bireysel başvurulara ilişkin kararların genellikle bağlayıcı nitelikte olmasıdır. Diğer bir deyişle, bu kararlar sadece başvuranlar için değil, aynı durumdaki kişiler için de geçerlidir.

Ayrıca bireysel başvuru yapılabilmesi *iç hukuk yollarının (olağan kanun yollarının) tüketilmesi* şartına bağlıdır.

İç hukuk yollarının tüketilmesi (olağan kanun yolları) kasit olarak; mevcut ve yürürlükte olan hukukumuzda göre kanunlara uygun olarak kurulmuş olan ilk derece, istinaf ve temyiz yani yüksek mahkemelere kadar tüm kanun yollarına başvurmuş olmak gerekmektedir. Bu mahkemelerin *kesinleşmiş* kararlarının yayımı veya tebliği tarihinde iç hukuk yolları tüketilmiş sayılır. Bu durum mahkemelerce davanın reddine hükmedilmiş olması ya da davaya konu olan ihlalin sebep olduğu zarar veya zararların tümüyle giderilmemiş olmasıdır.

2.1. Anayasa Mahkemesi Tarafından Verilen Bireysel Başvurularla İlgili Verilebilecek Karar Türleri

Anayasa Mahkemesi'ne yapılan bireysel başvuru usulüne uygun olarak tamamlandıktan sonra Anayasa Mahkemesince kayda alınır ve daha sonra *ön incelemede* bulunmak üzere ilgili birime gider. İlgili birim ön incelemesinde başvurunun usulünde bir eksiklik görmezse başvuru artık *komisyonun* önüne gelerek kabul edilebilirlik incelemesine tabi tutulur.

Anayasa Mahkemesi Komisyonlarında, başvurunun Anayasa Mahkemesi'nin yer bakımından yargı, konu ve kişi yetkisinde olmadığını veya başvurunun süresi içerisinde yapılmadığının ya da iç hukuk yolları tüketilmeden başvuru yapıldığının tespiti halinde *kabul edilemezlik kararı* verilerek başvuru reddedilir. Komisyonların gerçekleştirdiği inceleme neticesinde başvuru hakkında herhangi bir kabul edilemezlik kararı verilmesi gerektiği veyahut başvuruya dair karar verilmesinin *işin esasına girilerek inceleme yapılmasını* gerektirdiğinin tespit edilmesi durumunda başvuru *bölümüne* gönderilmektedir.

Anayasa Mahkemesi Bölümlerinde, Komisyon tarafından her bakanlığa gönderilen başvuru belgeleri, Adalet Bakanlığı'na görüş için iletilir. Adalet Bakanlığı'nın görüşe karşılık yazılı beyanda bulunması halinde, yazılı beyana cevap verebilmesi için yazılı beyan başvuru sahibine iletilir. Başvuranın cevap yazısının sunulması sonucunda, gözden geçirilmiş başvuruya ilişkin, esas aşamasının yanı sıra, düzeltme yapılmaması aşamasında tespit edilen ihlal edilip edilmediğini içeren bir karar taslağı hazırlanır. Ancak hem bölünme aşamasında hem de komisyon aşamasında çeşitli izinsizlik kararları, bölünmeler, birleşmeler ve diğer idari kararlar alınmaktadır (Çınar, 2015:282-289).

6216 sayılı kanuna göre, bireysel başvurulara ilişkin tüm bu süreçte ön inceleme, komisyonlar ve bölümler tarafından verilen kararları şu başlıklar altında toplayabiliriz.

Tablo 1. Bireysel Başvurularda Ön İnceleme, Komisyonlar Ve Bölümlerce Verilen Karar Türleri

Ön Araştırma Sürecinde Alınan Kararlar	Bölüm ve Komite Aşamasında Verilen Kararlar	Bölümlerde Verilen Kararlar
<p>İdari Kararlar</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Birleştirme Kararları ▪ Ayırma Kararları ▪ Kayıt Kapatma Kararları ▪ İdari Mahkemelerde Verilen İdari Kararlar <p>İdari Ret Kararları</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Başvuru Tarihlerinde Resmi Ret Kararları ▪ Eksikliklerin Giderilmemesi Nedeniyle Verilen Kararlar ▪ Metodolojik Olmayan Kusurların Giderilmesine Dayalı Kararlar 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Mahkemenin Yargı Yetkisine İlişkin Kararlar • Zaman Bakımından Yetkisizlik Kararları • Konu Bakımından Yetkisizlik Kararları • Kişi Bakımından Yetkisizlik Kararları ▪ Kanun Yollarının Tüketilmemesi Nedeniyle Kabul Edilemezlik Kararı ▪ Başvuruların Zamanında Yapılmaması Nedeniyle Ret Kararı ▪ Yoksunluk Nedeniyle Açıkça Dayanaktan Verilen Kabul Edilemezlik Kararları ▪ Birden Fazla Ret Edilme Nedenine Dayalı Olarak Verilen Kararlar ▪ Düşme Kararı ▪ Disiplin Para Cezası Kararı 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Tedbir Talepli Dosyalarda Verilen Kararlar ▪ İhlal Tespitleri ▪ Hakların İhlal Edilmemesine İlişkin Karar

Kaynak: 6216 Sayılı Kanun

Anayasa Mahkemesi'ne yapılan bireysel başvuruların ne şekilde inceleneceği ile ilgili 6216 sayılı Kanun'un 48. Maddesi ile 49. Maddesinde düzenleme yapılmıştır. Bu düzenlemelerden 48. Maddede kabul edilebilirlik şartlarının incelenmesinden bahsedilirken, 49. Maddede ise esas hakkındaki incelemeden bahsedilmektedir. Ayrıca Kanun'un 47. Maddesinin 6. Fıkrasında ve 28351 sayılı İçtüzüğü'nün 66. Maddesinde ise bireysel başvuruların şekil şartları yönünden incelenmesi ile ilgili düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemeler ışığında bireysel başvuruların üç aşamalı bir incelemeden geçtiğinden bahsedilebilir. Bunlar şekil

şartları yönünden yapılan inceleme, kabul edilebilirlik incelemesi ve esas hakkındaki incelemesidir. Çalışmamızın konusunu esas yönünden inceleme sonucunda verilen kararlar olarak sınırlandırmamız nedeniyle, çalışmamızda, şekil incelemesi ve kabul edilebilirlik incelemesi kapsam dışı bırakılmıştır.

2.1.1. Esas Yönünden İnceleme Sonucunda Verilebilecek Kararlar

Anayasa Mahkemesi Bölümlerinin, bireysel başvuruları esastan incelemesi sonucunda verebileceği kararlar genel olarak 6216 sayılı Kanun'un 50. Maddesinde hüküm altına alınmıştır. Bunun dışında da verilebilecek kararlara ilişkin hükümler bulunmaktadır. Bunlar geçici tedbire ilişkin karar (m.49/5) ve başvuru hakkının kötüye kullanıldığına dair bir belirleme yapılması halinde verilebilecek olan disiplin para cezasıdır (m.51). Kanun'un 50. Maddesine baktığımızda Anayasa Mahkemesi Bölümlerinin temel olarak hakkın ihlal edildiğine yahut hakkın ihlal edilmediğine dair karar verebileceği söylenebilir. Hak ihlaline yönelik bir karara hükmedilmesi durumunda ise bu hükmün verilmesine neden olan ihlal ve bunun sonuçlarının bertaraf edilmesi için ne yapılması gerektiğine de hükmedilecektir (m. 50/1). Mahkemeden kaynaklanan hak ihlali kararlarında ise üç farklı türde karar verilmesi mümkündür. Bunları yeniden yargılamaya dair karar, tazminata dair karar ve genel mahkemelerde dava açma yolunun gösterilmesine dair karar olarak sıralayabiliriz (m.50/2). Ancak mahkeme kararlarına karşı yapılan bireysel başvurularda Anayasa Mahkemesi sadece, hak ihlalinin mevcut olup olmadığı ve eğer mevcutsa bunun sonuçlarının ne şekilde bertaraf edileceği hususunda değerlendirme yapabilir. Kanun yollarında değerlendirilmesi gereken hususlarda Anayasa Mahkemesi tarafından herhangi bir değerlendirme yapılamaz (m. 49/6). Bunun dışında Kanun'da düşme kararı da düzenlenmiştir (m.50/5).

2.1.1.1. Hakkın İhlal Edilmediğine Dair Karar

Anayasa Mahkemesi Bölümleri, bireysel başvuruların esastan incelenmesi sonucunda; başvurucağının, hem Anayasa'da hem de AIHS veya ülkemizin onayladığı ek protokollerinde ortak olarak teminat altına alınmış bir veya birden fazla hakkı ve özgürlüğünün, kamunun kudretini kullanan sùjeler tarafından ihlal edilmediğine kanaat getirirse, hakkın ihlal edilmediğine dair karar verir. Yani Anayasa Mahkemesi başvurucağının taleplerini haklı görmemiş ve reddetmiş olur.

2.1.1.2. Hakkın İhlal Edildiğine Dair Karar

Anayasa Mahkemesi Bölümleri, bireysel başvuruların esastan incelenmesi sonucunda; başvurucağının, hem Anayasa'da hem de AIHS veya ülkemizin onayladığı ek protokollerinde ortak olarak teminat altına alınmış bir veya birden fazla hakkı veya özgürlüğünün, kamunun kudretini kullanan sùjeler tarafından ihlal edildiğine kanaat getirirse, hakkın ihlal edilmiş olduğuna dair karar verir. Anayasa Mahkemesi Bölümlerinin sadece buna dair karar vermesi yeterli olmayıp, aynı zamanda yapılması gerekenlere de hükmetmesi gerekir. Bu kararın muhatabının da ihlali gerçekleştiren kamu erki olduğu söylenebilir (Hamdemir, 2013:360). Ayrıca Anayasa Mahkemesi'nin bu noktada sınırsız bir yetkisi olmayıp, verilecek kararın yerindelik denetimi ile idari işlem ve eylem mahiyetinde olmaması gerekir (6216 s. Kanun m. 50/1).

2.1.1.3. Yargılamanın Yenilenmesi Kararı

Bireysel başvuru incelemesinin bir mahkeme kararına ilişkin olması ve Anayasa Mahkemesi Bölümlerinin de esastan yaptığı inceleme sonucunda bir hakkın veya özgürlüğün ihlal edildiğine kanaat getirmesi durumunda, kural olarak yargılamanın yenilenmesi kararı verilir (6216 s. Kanun 50/2). Bu karar sonucunda ihlale neden olan mahkeme kararının ve bunun neden olduğu sonuçların bertaraf edilmesi için, dosya ihlal neticesini doğuran kararı veren mahkemeye tevdi edilir. Mahkeme de yeniden yargılama yaparak ihlal neticesini bertaraf eder. Böyle bir durumda yeniden yargılamayı yapacak olan mahkemenin mümkünse dosya üzerinden karar vermesi ve ihlalin sonuçlarını ortadan kaldırması gerekir (6216 s. Kanun 50/2). Ancak ihlalin sonuçlarının dosya üzerinden bertaraf edilmesi mümkün değilse, o zaman mahkemenin duruşma açması da mümkündür.

2.1.1.4. Tazminat Kararı

Bireysel başvuru incelemesinin bir mahkeme kararına ilişkin olması ve Anayasa Mahkemesi Bölümlerinin de esastan yaptığı inceleme sonucunda bir temel hak veya özgürlüğün ihlal edildiğine kanaat getirmesi halinde, kural olarak yargılamanın yenilenmesi kararı verilmesi gerekir. Ancak Anayasa Mahkemesi Bölümleri tarafından, buna ilişkin yapılacak olan yeni bir yargılamada hukuken menfaat görülmezse, o zaman başvurucağuya tazminat ödenmesine de hükmedilebilir. Bu noktada kanun koyucu, maddi veya manevi tazminat hususunda herhangi bir ayrıma gitmemiştir. Dolayısıyla Anayasa Mahkemesi'nin hem maddi hem de manevi tazminata hükmetmesi mümkündür (Bağcı, 2017:88). Ayrıca yeniden yapılacak olan bir yargılamada hukuken menfaat olup olmadığı hususundaki belirlemeyi de Bölümler yapacaktır.

2.1.1.5. Genel Mahkemelerde Dava Açılması Kararı

Bireysel başvuru incelemesinin bir mahkeme kararına ilişkin olması ve Anayasa Mahkemesi Bölümlerinin de esastan yaptığı inceleme sonucunda bir temel hak veya özgürlüğün ihlal edildiğine kanaat getirmesi, ayrıca yeniden yargılama yapılmasında hukuki yarar olmadığına da anlaşılması halinde, tazminat kararı verilebileceği gibi genel mahkemelerde dava açılması kararı da verilebilir. Bu kararın ne anlama geldiği hususunda İçtüzük'de düzenleme yapılmıştır. Bölümler tarafından, hükmedilecek tazminatın tespitinde, detaylıca bir incelemenin gerekmesi durumunda, tazminat kararı verilmeksizin genel mahkemelerde dava açılması yolu gösterilecektir (m.79/1-c).

2.1.1.6. Düşme Kararı

Başvurucu tarafından bireysel başvuru davasından feragat edilmesi durumunda, Bölümler tarafından düşme kararı verilir (6216 s. Kanun m. 50/5). Hangi hallerde bu kararın verileceği hususunda İttüyük’de detaylı düzenleme yapılmıştır (m.80). Bu düzenlemeye göre aşağıda sıralanan durumların varlığı halinde düşme kararı verilebilir:

- Davadan açıkça feragat edilmesi hali
- Davanın takipsiz bırakılması hali
- Halihazırda ihlal ve sonuçlarının ortadan kalmış olması hali
- Başvuruyu incelemeye devam etmeyi haklı kılan bir neden görülmemesi hali

Yukarıda zikredilen bu hallerin varlığı halinde Anayasa Mahkemesi Bölümleri tarafından düşme kararı verilebilecektir.

2.1.1.7. Geçici Tedbir Kararı

Bireysel başvuruların esas hakkındaki incelemesini yapan Anayasa Mahkemesi Bölümleri, başvurunun temel hakkının korunması için zorunlu olması halinde, talep üzerine veya kendiliğinden geçici tedbir kararı verebilir (6216 s. Kanun m. 49/5). Ancak böyle bir kararın mevcut olması durumunda, esasa yönelik hükmün de altı ay içerisinde verilmesi gerekmektedir. Eğer esasa yönelik hüküm belirlenen bu süre zarfında verilmezse geçici tedbire ilişkin karar kendiliğinden ortadan kalkacaktır (6216 s. Kanun m. 49/5).

2.1.1.8. Disiplin Para Cezası Kararı

Bölümler tarafından, başvuru hakkının açıkça kötüye kullanıldığına dair bir belirleme yapılması durumunda, en fazla 2000 Türk Lirası olabilecek şekilde para cezasına da hükmedilebilir (6216 s. Kanun m. 51). Burada kanun koyucu “hükmedilebilir” ibaresini kullanarak, disiplin para cezası kararı verip vermeme hususunda takdiri Anayasa Mahkemesi’ne bırakmıştır. Dolayısıyla mahkeme, başvuru hakkının açıkça kötüye kullanıldığına dair bir belirleme yapsa dahi, disiplin para cezasına hükmetmek zorunda değildir. Ayrıca verilecek disiplin para cezasının miktarı da, iki bin Türk lirasını geçmemek kaydıyla, Anayasa Mahkemesi’nin takdirine bırakılmıştır. Bu miktara yargılama giderleri dahil değildir.

2.1.1.9. Pilot Dava Kararı

6216 sayılı Kanun’da pilot dava kararına yönelik bir hüküm bulunmamaktadır. Bu karar türü ile ilgili düzenleme 28351 sayılı Anayasa Mahkemesi İttüzüğü’nün 75. Maddesinde yapılmıştır. Maddenin 1. Fıkrasına göre Anayasa Mahkemesi Bölümleri; herhangi bir başvurunun yapısal bir problemden kaynaklandığına ve aynı yapısal problemin başkaca başvurulara da neden olduğuna veya olacağına kanaat getirmesi halinde, pilot dava kararı usulünü uygulayabilir. Böyle bir usulün belirlenmesi halinde Bölümce pilot bir hüküm verilir. Karar sonucunda buna benzer ihlaller, idari merciler tarafından karar doğrultusunda çözümlenir. Çözümlemediği takdirde ise Anayasa Mahkemesi tarafından hep birlikte görülerek karar verilir.

Anayasa Mahkemesi’nin yapısal sorunların ve bu sorunların başkaca başvurulara da yol açtığına veya açacağına tespiti ile ilgili detaylı bir değerlendirme ve inceleme yapması gerekir (Çakıroğlu, 2019:122).

3. ANAYASA MAHKEMESİ BİREYSEL BAŞVURU KARARLARININ BAĞLAYICILIĞI

Bireysel başvuru, anayasal hakkı kamu otoritesi tarafından ihlal edilen ancak bireysel başvurunun kapsamı anayasada ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nde paydaş haklar çerçevesinde bulunan koruma ve özgürlük hakları olarak tanımlanmış olan haklardandır.

Anayasa Mahkemesi’ne ayrı dilekçenin genel ilkeleri, 2010 tarih ve 5982 sayılı kanunla Türkiye Cumhuriyeti 1982 Anayasası’nın Askeri Yargı, Anayasa Mahkemesi 148’nci maddesi düzenlenmiştir. Türkiye Cumhuriyeti 1982 Anayasası 6216 sayılı kanunu der ki; “Anayasa Mahkemesi’nin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanunu” ile birlikte Anayasa Mahkemesi İttüzüğü somutlaştırılmıştır. Ancak bireysel başvuruya ilişkin hükümlerin bağlayıcılığı yani verilen kararların ifası ve icra edilmesi konusunda Anayasa’nın 153. Maddesine özel bir ilave yapılmamıştır (Göztepe Çelebi, 2016: 95). Yani 2010 Anayasa düzenlemesini müteakip 12 Eylül 2012 tarihinde ilgili kanunun yürürlüğe girmesiyle birlikte Anayasa Mahkemesi eski görevlerine ilave olarak bireysel başvuru incelemelerini de yapmaya başlar. Kuşku yok ki bu, eskiye göre daha aktif bir Anayasa Mahkemesi döneminin de bir başlangıcı olur. Bireysel başvuru incelemelerini de üstlenen Anayasa Mahkemesi’nin aldığı bu aksiyon gereği,

Çelebi’nin de belirttiği üzere, artık yerel mahkemeler de dâhil olmak üzere karşılıklı bir *diyalog* zorunluluğu baş gösterir (Göztepe Çelebi, 2016:96). Anayasa Mahkemesi’nin diyalog kurma zorunluluğu ise verilen kararların icrasına yönelik olduğu gayet açıktır. En üst denetim mercii olması kuşkusuz bu salâhiyeti tabii olarak ona teslim eder. Buradaki gaye, Anayasa Mahkemesi’nin vermiş olduğu karara ilişkin icranın süreç ve işlerliğini en sıhhatli biçimde yönetmesiyle yakından alakadardır. Ancak bu şekilde verilmiş olan kararların bir bağlayıcılığı ve geçerliliği mümkün kılınabilir. Aksi takdirde 2010 öncesinde dönemlerde de örnekleri olduğu gibi verilen karar ile icranın örtüşmesi pek mümkün olmaz. Kuşku yok ki bireysel başvuru inceleme ve denetimini yapmak ile yerel mahkeme, sair idare ve kurumlarla sürekli diyalog/iletişim kurmak Anayasa Mahkemesi’nin iş yükünü de arttırmaktadır. Ancak bu mesele, konu sınırlarımızı aştığından şimdilik burada ifade etmekle yetiniyoruz.

Bu ilke, Anayasa Mahkemesi kararlarının, diğer mahkemeler gibi, hukuki etkilerinin doğal bir sonucu olarak bağlayıcı olduğunu varsayar (Tanör ve Yüzbaşıoğlu, 2019:561).

Mahkeme kararlarının bağlayıcılığı, kapsamlı ve geniş bir anlam taşır. AY m.9 ve m.138 bunu tesis ve temin eder. Dolayısıyla bağlayıcılık yalnızca kesin hüküm niteliğini taşıyan mahkeme kararları için değil, tatbiki gerekli olan ya da gerekli görülen kararların tamamı için mecburidir (Uler, 1970: 80).

Türkiye Cumhuriyeti 1982 Anayasası'nın Yargı Yetkisi 9'ncü maddesine göre:

"Yargı yetkisi, Türk Milleti adına bağımsız ve tarafsız mahkemelerce kullanılır."

Türkiye Cumhuriyeti 1982 Anayasa'nın üçüncü bölümü olan Yargı, Mahkemelerin Bağımsızlığı 138'nci maddesine göre:

"Yasama ve yürütme organları ile idare, mahkeme kararlarına uymak zorundadır; bu organlar ve idare, mahkeme kararlarını hiçbir suretle değiştiremez ve bunların yerine getirilmesini geciktiremez."

Bununla birlikte bireysel başvuru kararlarının objektif etkisi ile ilgili belirsizlikten kaynaklanabilecek bir takım sorunlara da değinmek gerekir. İhlal kararı verilen bir başvuruda verilen karardaki genel ilkeler benzer bir olaya uygulanabilir mi sorusu burada gündeme gelmektedir. Nitekim yerel bir mahkeme, Anayasa Mahkemesi'nin başka bir ihlal kararını örnek göstererek başvuruda bulunan tarafların taleplerine yönelik verdiği ret kararının gerekçesinde şu ifadelere yer vermiştir:

"Anayasa Mahkemesi kararlarının farklı etkilerinin olduğunu, soyut ve somut norm denetimi ile bireysel başvuru sonucu verilen kararların etkisi, bağlayıcılığı, kesinliği ve uygulamasının farklı olduğunu, iptal ve itiraz davaları neticesinde verilen Anayasa Mahkemesi kararlarının genel hukuki bağlayıcılık gücüne sahip olduğunu, (...) Anayasa Mahkemesi'nin bireysel başvuru sonucunda verdiği kararların soyut ve somut norm denetiminden farklı olarak sadece davanın tarafı olan kişiler açısından etkili olacağını, (...) Anayasa Mahkemesi kararının ilgili kişi ve başvuruya konu idari işlem ya da karar açısından geçerli ve bağlayıcı olacağını,(...)"

bu nedenle taleplerinin reddine karar vermiştir. Burada Anayasa Mahkemesi'nin benzer bir olayda vermiş olduğu ihlal kararı örnek gösterilmesine rağmen Yerel Mahkeme bireysel başvuruların sadece davanın tarafı olan kişileri bağlayacağı gerekçesiyle talebi yersiz bulmuştur. Tam da bu noktada, bireysel başvuru kararlarında bağlayıcılık konusunun yalnızca kararların icrasıyla müteşekkil olmadığı ve kararların yalnızca tarafları bağlayıp bağlamadığı konusu gündeme gelmektedir.

Bu nedenlerle, bireysel başvuru kararlarının uygulanmadan önce genel bağlayıcılığının açıklığa kavuşturulması oldukça önemlidir. Çünkü bu sorunun cevabı bulununcaya kadar sorunlar çıkacağı gibi yasa koyucunun normatif inceleme sonucunda geçersiz sayılan düzenlemeleri aynı veya küçük, önemsiz değişikliklerle geri getirme sorunu da ortaya çıkacaktır. Aksine burada herkesin bireysel olarak aynı ihlal iddiasının reddini talep ettiği varsayılır, ancak bu temel hak ve temel özgürlüklerin savunulmasında hiyerarşik ya da işlevsel bir hale gelmesine müsaade edilmez (Göztepe Çelebi, 2016: 100). Bu nedenle ortaya çıkacak sorunlar doğrudan temel hak ve özgürlükleri zedelemekle kalmayıp hukuki güvenliği ve hukuki belirliliği de sarsacaktır. Böylelikle hukuk devleti imajının medeni dünya nezdinde itibar kaybedeceği gerçeği gözler önüne serilmektedir.

Bir diğer dikkat çekici nokta ise, hem Türkiye Cumhuriyeti 1982 Anayasası'nda, hem Türkiye Cumhuriyeti 1982 Anayasası'nda bulunan 6216 sayılı kanunda, hem de Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi İç Tüzüğü'nde, Anayasa Mahkemesi'ne yapılan bireysel müracaatların incelenmesinde verilen nihai kararların uygulanmasına ilişkin açık ve ayrıntılı hükümler yer almamasıdır (Hamdemir, 2013). Bu husus bireysel başvuru kararlarının icrası ve uygulanmasının denetimi noktasında bir boşluğa mahal verebilmektedir. Zaten temin edilmesi noktasında birçok sorun baş gösteren diyalog kurma zorunluluğuna ilaveten böylesi bir boşluk, hukuk denetimini ve kararların bağlayıcılığını zedelemektedir.

Tüm bu sorunları bir kenara bırakıp Anayasa Mahkemesi'nin bireysel başvurular özelinde verdiği kararların icrası ve bağlayıcılığı konusunda yapılabilecekleri yeniden ele alacak olursak:

Bireysel başvuruların incelenmesine ilişkin Anayasa Mahkemesi kararlarının edim yükümlülükleri açısından kesin olduğu söylenebilir. Anayasa Mahkemesi'nin ihlal olmadığına ilişkin kararı başvuru açısından kesin hüküm niteliğinde olduğu gibi, ihlalin tespit edilmesi de ihlali gidermekle yükümlü olan alıcı tarafından kesin hüküm niteliğindedir. Bir başka deyişle, hukuk devletinin gereklerinden bir tanesi olan kesin hükme saygı ilkesine göre, ihlal kararının aranabilmesi için gerekli şartların sağlanması gerekmektedir. Anayasa Mahkemesi'nin kesinleşmiş ve bağlayıcı nitelikteki kararlarının devlet makamları tarafından icra edilmemesi ve Anayasa Mahkemesi'nin işlevini yitirmesi, adil yargılanma hakkının güvence altına alınmasına yol açabilecektir (Kahraman ve Şahin, 2019:46).

Anayasa Mahkemesi'nin bireysel başvurunun temel hakları ihlal ettiğine ilişkin kararı hukuk sisteminde yeni bir durum yarattığına göre, Anayasa Mahkemesi ihlalleri ve sonuçlarını ortadan kaldırmak için ne yapmalıdır? Anayasa Mahkemesi, Kişisel haklarının basın yayın yolu ile ihlal edildiğini iddia ederek, yaptığı yargısal başvurusu sonucu verilen mahkeme kararına karşı anayasa mahkemesine bireysel başvuru da bulunan Mehmet Doğan'ın başvurusuna ilişkin olarak verdiği kararında mezuniyet sonrası ihlallerin giderilmesine yönelik genel ilkeler belirlenmiştir (AYM, 2018). Anayasa Mahkemesi, bireysel başvuruya ilişkin olarak bir temel hakkın ihlal edildiğini tespit ettiğinde, ihlalin ve ihlalinin önlenmesi için hakkın mümkün olduğu ölçüde eski haline getirilmesi yani ihlal öncesi durumuna getirilmesi esastır (AYM, 2018). İhlalin mahkeme kararından kaynaklanması veya mahkemenin ihlali giderememesi hâlinde, Anayasa Mahkemesi, ihlalin ortadan kaldırılması ve

sonuçlarının yüklenebilmesi için yeniden yargılama yapılmak üzere bu kararın bir örneğini yetkili mahkemeye gönderebilir.

Türkiye Cumhuriyeti 1982 Anayasası 6216 sayılı Kanununun 50. fıkrası ve İçtüzüğü'nün 79. maddesinin numaralı fıkrası uyarınca. Anayasa Mahkemesi, yukarıdaki hükümde “yeni yargılama” imkânının usule ilişkin “yeni yargılama” ile farklı olduğunu ve ihlalin giderilmesi için yeni bir yargılamanın özel onarım gerektirdiğini tespit etmiştir. (AYM, 2018). Buradan anlaşılacağı üzere Anayasa Mahkemesince ihlalin sona erdirilmesi ihlalden önceki duruma dönülmenin sağlanmasına bağlıdır. Yani ilgililerce bu şartlar sağlanmalı gerektiğinde yeniden yargılama yoluyla ihlalin sonuçları giderilmelidir. Bir diğer taraftan mahkeme, bir ihlal kararına dayanarak yeniden yargılama hükmü verildiğinde, usul hukuku uyarınca yeniden yargılama durumundan farklı olarak, yetkili mahkemenin yeniden yargılama gerekçesi olduğunu değerlendirme konusunda takdir yetkisine sahip olmadığına işaret etmiştir (AYM, 2018).

4. SONUÇ

12/09/2010 günü yapılan halkoylaması ile kabul edilen ve 23/09/2012 tarihinden sonra fiilen uygulanmaya başlayan bireysel başvuru mekanizması ile ülkemizde temel hak ve özgürlüklerin korunması için önemli bir adım atıldığı söylenebilir. Böylece kamu gücünü kullanan erklerin neden olduğu ihlallere karşı kişilerin, Anayasa Mahkemesi'nin koruması altına alınması sağlanmıştır. Bireysel başvuru mekanizmasının hukuk sistemimize dahil edilmesiyle birlikte, hem vatandaşların hem de kamu gücünü kullanan erklerin, temel hak ve özgürlüklerin korunması hususundaki bilincinin artacağı da söylenebilir. Ayrıca bu mekanizma ile Anayasa'nın üstünlüğü ilkesi de güçlendirilecek ve Anayasa'nın sadece bireyler açısından değil, kamu erkleri tarafından da bağlayıcılığı Anayasa Mahkemesi aracılığıyla somutlaştırılmış olacaktır.

Bireysel başvuru, bireyin bireysel başvuruda hak aramasına ve kamu otoritesinden kaynaklanan zararları tazmin etmesine olanak sağlayan ikincil bir hukuk yoludur. Anayasa Mahkemesi temel bir hakkın ihlal edildiğini tespit ederse, ihlalin çözülmüş sayılabilmesi için mümkün olduğunca ihlal öncesi koşulun geri getirilmesine özen gösterilmelidir. Anayasa bulunan 153/1 numaralı maddede, Anayasa Mahkemesi hükümlerinin kesin olacağı belirtilmiştir. Bireysel başvuru hükümlerine karşı bir üst mahkeme denetimi olmadığından yani en üst yargı ve denetim mercii olduğundan şekli anlamda, verdiği kararlara uyulması ve uygulanması zorunlu olduğundan maddi manada net olduğu söylenebilir. Anayasa Mahkemesi'nin bireysel başvurulara ilişkili ihlal kararları, Anayasa'nın da atıfta bulunulan 153. Maddesi uyarınca bağlayıcıdır. Bir kararın bağlayıcılığı, kesin hüküm etkisi olarak beklenen bir sonuç olarak kararın gereklerinin yerine getirilmesi anlamına gelir. Bireysel başvuru incelemesi kapsamında verilen ihlal kararının, başvuru sahibi ve suçu işleyen makam aleyhine bağlayıcılığı açısından bir fark yoktur, her kişiyi ve kamu kurumunu eşit mesafede bağlayıcı niteliktedir.

Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuruların incelenmesinde alınan kesin hükümlerin uygulanabilmesi konusunda hem Türkiye Cumhuriyeti 1982 Anayasası'nda hem Türkiye Cumhuriyeti 1982 Anayasası 6216 sayılı kanunda hem de Anayasa Mahkemesi'nin İç Tüzüğü'nde bulunan açık, ayrıntılı düzenlemelere izin verilmez. Bu durum ayrıca kararların bağlayıcılığı hususunda mevzuatta boşluk oluşturmada ve farklı yorumlamalara sebebiyet verebilmektedir. Nitekim bazı yerel mahkemeler kararların sübjektifliği noktasında yorumlar yapmakta ve bu durum yargılama sürecinde bazı hak kayıplarına sebebiyet verebildiği gibi benzer olaylarda farklı kararların çıkmasına ve ortak bir uygulamanın tesisine zarar verebilmektedir.

Bireysel başvuru kararlarının bağlayıcılığına ilişkin bir diğer husus da ihlal kararlarının sadece başvuruya müdahil olan şahıs ve kurumların mı bütünleşik mi ya da bu kararlara benzeyen bütün durumlarda uyulması gerekip gerekmediğidir. Bu konu yani kararların objektif bir etkisinin olup olmadığı konusu doktrinde de tartışılmaktadır. Anayasa Mahkemesi tarafından kararların benzer olaylara etkisi bakımından açıklayıcı olduğu söylenebilir. Anayasa Mahkemesi kararlarının benzer uyumsuzluklarda diğer yargı mercileri tarafından değerlendirilmesi, Anayasa Mahkemesi'nin iş yükünün artmaması için temel hak ve özgürlüklerin korunması önemlidir.

Ayrıca tüm bu açıklamalara ilaveten Anayasa Mahkemesi kararlarının icrasının ancak kurumlar arasında aktif bir diyalogun tesisleriyle gerçekleşebileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki bu diyalog hiyerarşik bir katılık taşımamalıdır. Şüphesiz bu, Anayasa Mahkemesi'nin bireysel başvuru kararlarının bağlayıcılığı ve icrasının sıhhati açısından göz ardı edilmemesi gereken bir öncül haline getirilmelidir. Ancak Anayasa Mahkemesi ile kurumlar arasındaki bu aktif diyalog kararların icrasının keyfiyete bağlı olduğu anlamına da gelmemelidir. Tam aksine bu durum kurumlar arası iletişimin kuvvetlenmesi, hukuk sisteminin daha işler hale gelmesine yardımcı olacaktır.

İdare açısından durumu incelediğimizde ise idarenin ve kurumların Anayasa Mahkemesi'nin bireysel başvuru kararları hakkında verdiği hak ihlali kararlarının başvurudan açısından, daha fazla hak kaybına sebebiyet vermemesi için hassas davranmaları ve ihlale sebebiyet veren durumları en kısa zamanda eski hale getirmeleri oldukça elzemdir. Nitekim bireysel hak ve özgürlükler, insan olmanın kişiye tanıdığı en üstün haklardır ve hukuk devleti olmanın en önemli öncüllerindedir.

YAZAR BEYANI

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı: Bu çalışma bilimsel araştırma ve yayın etiği kurallarına uygun olarak hazırlanmıştır.

Etik Kurul Onayı: Bu araştırma etik kurul izni gerektiren analizleri kapsamadığından etik kurul onayı gerektirmemektedir.

Yazar Katkıları: Yazarlar çalışmayı ortaklaşa gerçekleştirmiştir.

Çıkar Çatışması: Yazarlar açısından ya da üçüncü taraflar açısından çalışmadan kaynaklı çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA (REFERENCES)

- Arslan, R. (1988). "Kesin Hüküm İhtiyacı ve Yanılma Gerçeği". Ankara Barosu Dergisi, S. 5-6, 722-737.
- Aydın, Ö.D. (2011). Türk Anayasa Yargısında Yeni Bir Mekanizma: Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru. Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 15(4), 121-170.
- AYMK. (2018). [GK], B. No: 2014/8875, 7/6/2018, R.G. 1/8/2018-30496.
- Bağcı, S. (2017). Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında Bireysel Başvuru Kurumunun İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Çakıroğlu, N. (2019). Türkiye'de Anayasa Şikayeti. Yüksek Lisans Tezi. Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Çınar, İ. (2015). Bireysel Başvurunun İncelenmesi Sonucu Verilen Karar Türleri İle 2012 Yılında İdari Yargı Alanında Yapılan Bireysel Başvurularda Verilen Kararların Değerlendirilmesi. Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi, 0(5), 265-307.
- Çorum, İ. (2020). Anayasa Mahkemesi Kararlarının Bağlayıcılığı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Gözler, K. (2019). Türk Anayasa Hukuku (3. bs.). Bursa: Ekin Kitabevi Yayınları.
- Göztepe Çelebi, E. (2016a). Bireysel Başvuru Kararlarının Bağlayıcılığı ve İcrası Sorunu ile Kurumsallaşma İhtiyacı. Anayasa Yargısı, 32 (1), 93-118.
- Hamdemir, B. (2013). Türk Anayasa Hukukunda Bireysel Başvuru. Doktora Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Heun, W. (2012), Die Verfassungsordnung der Bundesrepublik Deutschland, Tübingen: Mohr Siebeck, (A Supreme Court decision means, what the district court says it means).
- Kahraman, M., Şahin, M. (2019). "Anayasa Mahkemesi Bireysel Başvuru Kararlarının Yerine Getirilmesi", Anayasa Yargısı Dergisi, 36(2), 37-61.
- Kuru, B. (2019). Medeni Usul Hukuku (3. bs.). Ankara: Yetkin Yayınları.
- Özbey, Ö. (2013). Türk Hukukunda Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru Hakkı, 2. B. Adalet Yayınevi, Ankara.
- R.G. 30.03.2011 ve 6216 Sayılı Kanun.